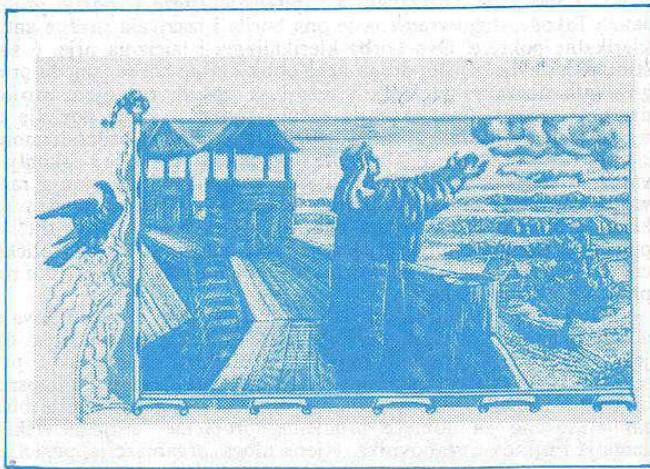

ozbiljnija od očekivanog. U Egiptu je ista mera zatražena u sklopu zahteva uleme za uvođenje islamskog Ustava u decembru 1978. g. Zahtev je sadržao primenu koranskih kazni – hudut. Sistem tih kazni je podrazumevao da se za krudu odseca ruka, da se oni koji održavaju vanbraćne seksualne odnose, ako su već venčani, kamenju, itd. Ta mera bi posebno pogodila egipatske hrišćane – korte. Mnogi od njih su prihvatali islam samo formalno da bi mogli doći na neku funkciju u državi, ili da bi se mogli venčati muslimanom. Ako bi se prihvatio zahtev Muslimanske braće za uvođenjem smrtnе kazne za veroodstupništvo, veliki deo kopta bio bi pogubljen. Na sreću, takav zakon skupština Egipta još nije prihvatile.

Na kraju izlaganja o ideologiji islamskog fundamentalizma, dodaćemo da se ona može smatrati jednim novim delom islamske politike i kulture uopšte. S obzirom na to da je nastala u specifičnim uslovima koji je pothranjen i održavaju, može se očekivati da njen razvoj će zavisiti od situacije u islamskom svetu. No, jedna je stvar sigurna, a to je – ipak ne bismo smeli da suviše relativiziramo ličnu religioznost muslimana, koja ne zavisi mnogo ni od materijalnog stanja ni od obrazovanja. Na taj se način jedino može videti stvarni doprinos materijalnih i spiritualnih faktora razvoju verskog ekstermitizma u islamskom svetu.

1. Bergues J: *Dynamiques de l'islam d'aujourd'hui*, u Herodot, Paris, 36/85 Integrizam Šta to treba da znači? Integrizam to je poštovanje pravovernosti do skrupula. Ali svaki musliman se oseća kao pravoverni. Autor hoće da kaže da integrizam (to je ovde isto što i fundamentalizam) nije novina i da su svi muslimani ubedeni da rade po božjim zapovestima to svu u neku ruku fundamentalisti.

2. U Knjizi: Islam et le droit de l'homme, recueil des textes, Paris, 1984. na str 46 se kaže »Islam se predstavlja istovremeno kao religija i laicizam, vera i zakon, javni i privatni život... te stoga nema mesta u jednoj islamskoj zajednici za neislamske prime i ideologije.

3. videti njegovo najpoznatije delo: as Siyasa as-Šar'lya ili »Traktat o javnom pravu« postoji i francuski prevod: Traité de droit public, preveo H. Luau.

4. Za detaljnije upoznavanje ideologije Maududija pogledati sledeća dela: The process of Islamic revolution, Pathankot, 1947, zatim, The political theory of Islam, Lahore, 1965, zatim Islamic law and constitutive institution, Lahore, 1960. Said Kutub je napisao dva veoma značajna dela Les jalons sur la route de l'Islam, izdanje Damascus, Beirut, 1980. i u Senci Kur'ana, koja je neprevedena sa arapskog usled velikog obima, ali je pak samo delimično prevedena.

Shari'ati A: Histoire et destinie, Paris, 1982.

5. više o tome u Carre O i Michaud G: Les frères musulmans, Paris, 1983.

6. Carre Olivier, veli »Može li se govoriti o islamskoj internacionalnosti. Ako pod tim podrazumevamo politički aktivan pokret inspirisan islamom koji se manifestuje u čitavom svetu na isti način i sa istim ciljevima. U jednom tako širokom smislu nemoguće je da se negira postojanje jedne takve islamske internacionale. Ali sigurno je da se mora reći da takva internacionala ne postoji, ako se pod tim podrazumeva realna svetska organizacija, sa centrom, filijalama, agentima, za vezu«, citirano prema Radikalismu islamskom, tome I, Paris, L'Harmattan, 1985.

7. Sušić Hasan: Islamski fundamentalizam, Međunarodni radnički pokret, 4/1983, str. 409.

8. Politika 28.6.1986. str. 8, u tekstu Ribnikara Darka: Novi otac braće, ističe da Muslimanska braća, jedna od umerenijih fundamentalističkih organizacija, ne priznaju granice među islamskim državama. Prema tome i iz novinskih se izveštaja može videti da fundamentalisti ne priznaju fundamentalno pravo na postojanje ostalih islamskih zemalja. Pri tome se Muslimanska braća ne zalažu za silu (samo u Egiptu), ali je i odsustvo sile posledica teških represija koje je organizacija doživela, a ne stvarno negiranje. To se pokazuje na primeru Izraela. Tu državu treba nemilosrdno uništiti i sa revjerijama postupati na osnovu Kur'ana.

9. Npr. pojedine Turske fundamentalističke grupe se zalažu za nesrvstavanje. No radi korektnosti treba reći da se jedna od glavnih »Poklonici svetlosti« zalažu za ostanak u NATO-paktu. Pri tome mora biti jasno da niti su prvi zaista za NATO niti drugi za nesrvstavanje u izvornom smislu. Opredeljenje za NATO je opravданo komunističkom opasnošću, znači čim da bi ta opasnost prestala, ne bi bilo razloga za taktički savez sa Natom. Citirano, isto, kao 6-ta.

10. Gardet I: L'Islam religion et communauté, Paris, III, izdanje, 1978. tri izdanja knjige očito govore o vrednosti dela.

11. Više o tome u Khomeyni R: Hukumat-i islami, prevod na engleski Islamic government, Rim, god? Izdanje »Evropskog islamskog kulturnog centra«.

12. Nahavandi H: Le grande mensonge, dossier noir de l'intégrisme islamique, Paris, 1984.

13. više o tome u Les chiites nouveaux conquérants de l'Islam U Lenouvel observateur, od 30.3.1984.

14. videti rezoluciju Gen. skupštine OUNB 40/141 Situation of human rights in the Islamic Republic of Iran.

15. Jevtić M: Zašto je obešen Muhammed Taha, u Politikin svet br. 75, str.

16. više o pokretanju zahteva za uvođenjem islamskog prava videti u Briere C. Carre O: Islam guerre au occident, Paris, 1983.

katolicizam u latinskoj americi

vladimir momčilović

»Medu novim pitanjima što se danas nameću marksističkim istraživanjima osobito su značajna ona koja proizilaze iz činjenice masovnog sudjelovanja vjernika u borbama za oslobođenje, i u Evropi i, osobito, u nekim zemljama Trećeg svijeta. To je pojava koju Marx nije predviđao i koja je, štoviše, polazeći od njegovih premissa, bila nezamisliva. Ta pojava je za marksizam izazov, ali i neочекivani znak životnosti.«

Jos je, verovatno, interesantnije i neobičnije učešće sveštenika, teologa, pa i višeg sveštenstva u borbi za socijalnu pravdu ili slobodu u pojedinim zemljama, posebno na tlu Latinske Amerike.

Stoga, u suštini, ne iznenaduju reči Evaristi Arna, biskupa San Paula, pre nekoliko godina, da »naš Božić ne bi smeo biti romantičan samo za trideset odsto stanovnika, već za sve Brazilce, uključujući onih sedamdeset odsto koji trpe glad i siromaštvo«,) kojim je uputio vrlo oštре kritike na račun vojnih vlasti koje su Brazilom vladale 21 godinu. Još sadržajnije, konkretnije, s pozivom na akciju, svojevremeno je pozivao »crveni biskup« Halder Camara: »Ne treba menjati svet oružjem već jedinstvenom borbom slabih i eksplorativnih. Jer, upravo ugnjatači proizvode to oružje.«) A potom u progonstvu, iz gradića Olinde, pozivao je na rušenje kapitalizma, poretku koji iscrpljuje brazilski narod i veći deo čovečanstva.

To su samo ilustracije promene u ponasanju Katoličke crkve u Latinskoj Americi. Ona je nekoliko vekova bila integralni deo postojećeg sistema kolonijalne vlasti i neokolonijalne zavisnosti.

Analize tradicionalne vlasti u Latinskoj Americi ukazuju na »oligarhijsku trijerarhiju« u kojoj je osnovna klasa poretku bila latifundistička (zemljoposedička) oligarhija, a uz nju viši kler Katoličke crkve i vojska. Kao što je to napomenuto Stane Južnić, »Katolička crkva nije bila samo »regulator« sistema time što mu je davala moralnu sankciju. Njen je značaj u političkom pogledu bio mnogo širi i svestraniji. . .«) Brojni i ogromni posedi, veliki broj crkava i manastira i veoma aktivan kler stvarali su i održavali ne samo verska osećanja, već nametali i značajne ekonomske, političke i pravne pretpostavke funkcionaliziranju latinoameričkih društava, država i političkih sistema. Ateizam kao pojava u najliberalnijim krugovima buržoazije bio je i efektno kažnjavan i stvarno onemogućavan javnim prezirom najširih masa što je za društveni i politički život često značio potpuno isključivanje iz zajednice. Takva netolerancija naročito je bila rasprostranjena od doba francuske revolucije do godina I svetskog rata, dakle, kroz celokupan 19. vek, upravo u vreme u kome je u Evropi i Severnoj Americi zavladao period verske i političke tolerancije i demokratije.

Katolička crkva je dugo vremena učestvovala u direktnoj vladavini latinoameričkim kontinentom, a svoju je snagu crpla iz podrške koju je davala (često i nesposobnim) režimima, stičući brojne društvene i ekonomске pogodnosti i iznova šireći svoj uticaj. Crkva je direktno učestvovala u osvajanju, već od 25. septembra 1493. g. kada su se na 17 brodova druge Columbove ekspedicije ukrcali i misionari i redovnici Inkvizicije sa ocem Bernardom Boilem, benediktincem iz Montserrata, na čelu.) Ona je u toku celokupnog osvajanja pratila konkivistadore i pokrštavala, služeći kao najznačajniji i jedinstveni instrument uspostavljanja pokornosti ka indijskim stanovništvom. I ne samo to. Crkva je bila faktor koji je više nego presudno uticao na celokupnu organizaciju, ideje, obrazovanje, kulturu i psihologiju kolonijalnog društva koje je stvoreno na teritoriji Latinske Amerike, jer izvan nje nije bilo niti moglo biti bilo kakve druge organizacije.)

Veliko brzo po osvajanju, Crkva je počela sa stvaranjem biskupija, a prvo biskupsko imenovanje bilo je povereno dominikancu Pedru de Cordobi na tadašnjoj Hispanioli (odnosno gde su danas Haiti i Santo Domingo). Osvajanje je bilo, u suštini, »ognjem i mačem«, ali, istovremeno i »krstom i mačem«, s time što je, katkad, krst prethodio maču španskog konkivistadora.)

Danas ima veoma mnogo istorijskih dokaza da su prvi španski osvajači bili većinom varvari i veoma neobrazovani ljudi, koji su uništavali sve pred sobom u potrazi za bogatstvom, naročito zlatom. Misionari koji su ih pratili, pokakad vrlo im slični, ipak, su većinom, štitili živote porobljenih Indios, ali su zato, takođe u većini slučajeva, anatemisali i uništavali sve što je bilo svedočanstvo duhovne kulture, originalnosti i specifičnosti indioskog stanovništva i njihovih predaka.)

Tek u drugom talasu osvajanja »kad su duhovnici i drugi učeni ljudi pokorenih indijanskih naroda, uz pomoć sveštenika – misionara, naučili španski jezik, počeli su da zapisuju ono što nije

smelo da se zaboravi, što su sami još pamtili, slušali od drugih, ili je na neki način zabeleženo kao istorijska grada davnih vremena.¹⁹⁾

Takođe, jedino protivljenje osvajajući Amerike poteklo je iz redova Katoličke crkve u samoj Španiji, posebno od teologa i pravnika sa Univerzitetom u Salamanci, među kojima su bili najpoznatiji Francisco de Vitoria, Francisco Suarez i Domingo de Soto.²⁰⁾ Već tih godina oni su dokazivali pravnu nevaljanost razloga španskog osvajanja, odbacujući: univerzalnost vlasti rimskog cara, univerzalnost svetovne vlasti pape, okupaciju, neverništvo Indijanaca i njihove zločine, ustupanje suverenosti putem ugovora i božiju osudu Indijanaca.

"Novi svet") je bio osvojen, a Crkva ga je sistematski pretvarala u deo »hrvičanskog sveta.« U težnji za duhovnom dominacijom, taj cilj je istovremeno podrazumevao širenje i nametanje svoje kulture, jezikja, običaja i, naročito, same vere. A u tom cilju, Crkvi je oružje bila i Inkvizicija – institucija od ogromnog značaja i uticaja u službi španske absolutističke monarhije. Priče o njoj, vekovima prepričavane i širene, bez sumnje su preuvečale njena neda, ali su, istovremeno, povećale strah stanovništva i, time, posredno uticale na snaženje kako državnih vlasti, tako i same Katoličke crkve.

Međutim, Crkva je, kao i svuda u svetu, bila izuzetna ekonomski, politički i ideološka snaga. Ona je odobravala dozvole za unošenje, rasturanje i korišćenje knjiga, bez obzira odakle dolazile i na kome su jeziku pisane. Čitanje, štampanje i prodavanje knjiga bilo je, takođe, pod njenom kontrolom i podlegalo je mnogim ograničenjima, a posedovanje zabranjenih knjiga strogo se kažnjava.²¹⁾

Pa, ipak su knjige i to, često, izuzetno progresivnog karaktera i sadržaja stizale u Španiju i španske kolonije u Latinskoj Americi, neverovatno brzo, i legalnim i nelegalnim kanalima. Ono što je, naizgled, začudjuće je činjenica da su neke od njih, zabranjene u svojim zemljama, u Latinsku Ameriku stizale čak sa dozvolom, pa i blagoslovom, Crkve. Radi primera potrebno je navesti bar nekoliko.

»8. juna 1610. g. knjiga oca Marijane o monarhiji spaljena je u Parizu dželatovom rukom.«²²⁾

»Za oca Sieresa (pisca »Defensio fidei« – Branilac vere – prim. V. M.), kao i za oca Marijanu, gradanska vlast proizilazi od boga samo preko naroda.«²³⁾

»Ali je već u početku 16. veka brat Alonzo de Castillo, iz trojičnog reda, napisao u svom »Tratado de Republica« da se svi ljudi radaju jednakim i slobodni, da niko nema prava da zapoveda drugom i da su sve stvari sveta, po prirodnom pravu, zajedničke, pošto je kršenje prirodnog zakona i uvođenje ličnog poseda poreklo svih zala«²⁴⁾

»A taj uspeh POHVALE LUDOSTI je bio toliko pun poštovanja i tako snažan da je Inkvizicija čak i zabranila da se piše protiv Erazma.«²⁵⁾

»Kod aristokratskih duhova španskog društva koje se obnavljalo, protestantizam je proizveo čisto teorijska razmišljanja. Jedan od najuglednijih pobornika jeresi nije niko drugi nego sam primas Španije, toledski kardinal don Bartolome Carranza de Miranda.«²⁶⁾

Vrlo je lako zaključiti da je i liberalizam Katoličke crkve imao svog razloga, a on je jasniji kada se ima u vidu činjenica da je ona bila glavna snaga stvorenenog sistema koja je odmeravala socijalne i duhovne vrednosti društva, umešno se predstavljajući i kao fanički branilac postojećeg i kao liberalni pokrovitelj novog i modernog. A kraljevski patronat nad Crkvom je uticao na rat moći španskih kraljeva, na svest ljudi i na samu religiju. Španski kraljevi su bili, suštinski, ne samo zaštitnici, već i poglavari Crkve u svojim kraljevstvima što ime je potvrđeno i papskom bulom *Pase Regio* kojom im je bilo prepusteno i da li će se papska reč širiti među španskim katolicima, odnosno, njihovim podanicima.

A katolička reč se vrlo brzo i daleko širila Amerikom. Mnogo brojni katolički misionari raširili su je do Californije i Texasa na severu, u prašume Amazonije, Matto Grossa i Gran Chaca, sve do Patagonije i Tierra Fiume (Ognjene zemlje) na jugu. Jesuiti su, čak, na teritoriji današnjeg Paraguaya stvorili i teokratsku državu koja se prostirala sve do provincije Missiones u severnoj Argentini i koja se vrlo dugo održala.²⁷⁾

Vezanost Katoličke crkve za špansku krunu vidi se iz činjenice da su, dugo vremena, sveštenici u Latinskoj Americi bili samo Spanci i Portugalci koji su i mogli stvoriti karijeru u svom pozivu.

Međutim, francuska revolucija i Napoleonovi ratovi u Evropi, a njima pogoden i srušeni španski i portugalski dvorovi, dali su mogućnost i stvorili uslove revolucionarnim zbijanjima i u Latinskoj Americi. Iako su imena Francisa Mirande, Josw de San Martina, Simona Bolivara, Bernardo O'Higginsa, Fulhensia Jegrosima, Josw Gaspara de Francie, Josw Artigasa, Jose de Sucra, Santadera, Martia, Tusen – Luvertira, Belgrama, Iturbidea i danas simbol slobode i borbe za nezavisnost latinoameričkih zemalja, rat za nezavisnost i prve ustanke su vodili sveštenici, ljudi iz najniže hijerarhije Katoličke crkve.

Revolucija je počela u novembru 1811. g. u San Salvadoru, a poveo ju je sveštenik Jose Matias Delgado koji ima istaknutu ulogu u privremenoj vlasti Ujedinjenih Provincija Centralne Amerike

(1823 – 1825) i biva i njen prvi predsednik (1825 – 1829). Slična je situacija i u Meksiku, gde već septembra 1810. g. izbija ustanak voden od seoskog sveštenika, kreola, Miguela Hidalga y Castilla²⁸⁾ tzv. Pozivom iz Doloresa, a po njegovom slomu, ustanakom 1812. godine rukovode, takođe, kreolski sveštenici Jose Maria Morelos y Pavon²⁹⁾ i Marian Matamoros.³⁰⁾

I kao što napominje američki politikolog Pedžet, u svojoj knjizi o Meksiku, to je bio ubičajeni američki paradoks – po-božni katolici su se zauzimali za antiklerikalne mere. Promene u političkoj organizaciji Latinske Amerike su stvorile i suštinske promene u ekonomskim preduslovima postojanja, funkcionalisanja i uticaja Katoličke crkve u Latinskoj Americi. Izgubivši veće zemljiste kompleksne, a u jednom broju zemalja i sekularizacijom, tj. odvajanjem Crkve od Države, dolazi do laganog, ali sigurnog potiskivanja uticaja Katoličke crkve u novostvorenim zemljama Latinske Amerike. U ranim godinama nezavisnosti, njenom absolutizmu su se morali povinovati i liberalniji političari, pa i ubedeni ateisti, što je ostavilo dubljih tragova i do danas. Ali, tokom 19. i 20. veka promene su postajale sve uočljivije, iako je katolicizam i nadalje ostao najrasprostranjenija religija celokupne Latinske Amerike. Jasno je, pri tome, da se značaj Katoličke crkve sporije i teže osipao u onim zemljama ili udaljenijim krajevima u kojima su se parafudalni odnosi duže zadržavali, a kapitalistički teže i sporije probili.³¹⁾ Takođe, dugo vremena se ona borila i izazivala snažne antiklerikalne pokrete. Ova borba klerikalizma i laicizma nije, u suštini, predstavljala ništa drugo nego oblik klasne borbe između progresivnih liberalno-buržoaskih težnji sa opštim razvojem svojih društava i pokušaja Crkve da sačuva sistem i svoje pozicije u njemu. Klerikalizam i antiklerikalizam paralelno sa federalizmom i unitarizmom, su bile velike teme i polja konfrontacije i sukobljavanja postojećih društvenih i političkih snaga, kao i nastajanja, razvoja i delovanja političkih partija. A »mlada liberalna gradanska klasa je upravo pod parolom odvajanja Crkve od Države tražila puteve za slamanje oligarhijskog porekla, shvatajući da Katolička crkva predstavlja jedan od najsnaznijih elemenata za istorijsku reprodukciju tog porekla.«³²⁾

Ono što je Katoličku crkvu u Latinskoj Americi specifikovalo u odnosu na njen evropski deo bila je i činjenica, a traje i danas, da je veći deo klera (posebno najvišeg) dolazio iz inostranstva, posebno južnoevropskih zemalja, ali i iz Severne Amerike, odnosno iz SAD i Kanade. Dugo vremena katoličko sveštenstvo nije bilo zainteresovano za domaće probleme, probleme latinoameričkih zemalja i njihovih stanovnika. Njena uloga, organizacija, pozicije, stavovi i uticaj su se menjali i paralelno se menjaju sa opštim društvenim razvojem i tekućim društvenim procesima u Latinskoj Americi i svetu. Ona se adaptira, tako da posebno na selu, ima i nadalje veliki društveni i politički uticaj i vešto se uklapa u postojeći politički sistem bilo usleđe svoje i danas značajne ekonomske moći, bilo usled zadržanih privilegija i uticaja na političke partie.

»Delovanje crkvene hijerarhije je bilo manje koordinirano, a i pomenuti uvoz sveštenika stranaca činio ju je manje sposobnom da prati stvarne promene u društvenoj i političkoj strukturi nego što je to Katolička crkva činila u Crkvi.«³³⁾

I pored evidentnog uticaja Crkve na slike narodne mase, koje ponekad i ne prihvataju i ne razumeju suštinu verske dogme, nego jedino njenu liturgijsku manifestaciju, tu treba tražiti uzroke za određenu 'moralnu' situaciju u Latinskoj Americi. Katolička crkva je svoju stvarnu snagu zasnovala pre svega na podršci vladajućem redu i poretku. Time je sticala neke velike prednosti, ali je zbog toga uvek pokazivala i znake slabosti.³⁴⁾

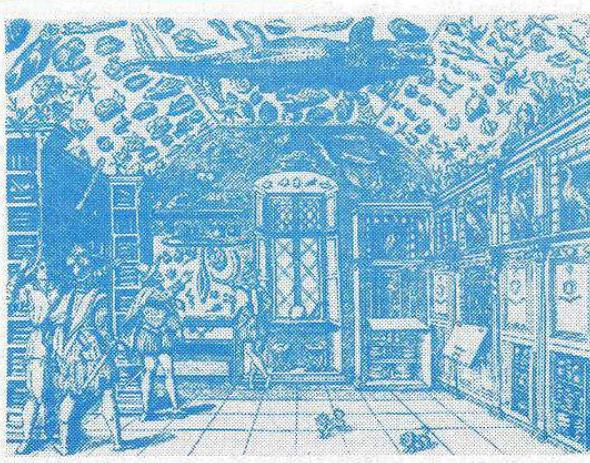
Veliki deo stanovništva Latinske Amerike je ateistički, iako se uobičajeno računa da su svi vernici Katoličke crkve. Međutim, to nije tačno, jer je na tlu Latinske Amerike iz dana u dan sve veći broj pristalica različitih protestantskih sekti, a takođe, danas samo oko 9,5% žena i 6,5% muškaraca redovno prate crkvene obrede.³⁵⁾ Narodne mase, neobrazovane i zaostale, posebno na indioskom i crnačko-mulatskom selu (u Andima i Karibima), u suštini ne poznaju ni katoličku veru, niti njene verske dogme. Često su pod vodom katoličke misije samo modifikovani paganski kulturni obredi, koji su se sinkretizovali sa tradicijama katolicizma. U Meksiku je Crkva prihvatala i nastup sa tzv. »crnom Bogorodicom«, a u andskom području prisiljena je da zažmri i pred unošenjem paganskog rituala i u same crkvene prostorije. Ovi izraziti slučajevi su iz andskih zemalja gde su jaki običaji i tradicije iz inkaških i predinkaških vremena, kao i sinkretičke religije afričkih plemena, posebno na ostrvima Malih i Velikih Antila i severoistoku Brazila. Najpoznatiji je vudu-kult na Haitiju. Pored svega toga, usled doseljavanja stanovništva iz Azije, Bliskog i Dalekog Istoka, iz Indije, pa i istočnoevropskih zemalja, sve je veći broj pravoslavnih, protestantskih i islamskih vernika, kao i vernika nekih dalekoistočnih religija – šintoizma, budizma, hinduizma, konfučijanaca, itd.

Od II svetskog rata u Katoličkoj crkvi u Latinskoj Americi postavlja se problem osavremenjavanja i približavanja savremenim društvenim procesima – nastajanju i rušenju diktatorskih režima, vojnim udarima, revolucijama i revolucionarnim pokretima, gerilom u gradovima i u selima. Posebno nakon II Vatikanskog koncila, došlo je i do podele na dva krila u Katoličkoj crkvi – desni-

čarsko, antikomunističko, koje zauzima, najčešće, visoke položaje u crkvenoj hijerarhiji i u vezi je sa najbogatijim, oligarhijskim slojem društva, i levičarsko, reformatorsko, koje se postavilo veoma odlučno u odbrani siromašnih slojeva prema konkretnim društvenim prilikama u Latinskoj Americi.

Radikalizacija klera je uslovjavala ne samo reformu crkvene organizacije, već i reformu i promenu konkretnog društveno-ekonomskog, pa čak, i političkog uredenja pojedinih latinoameričkih zemalja. Reformatorsko krilo je ubedeno da Crkva može biti duhovni vod obnove društva na bazi socijalne pravde, a time, istovremeno i povratiti onaj istinski, društveni uticaj katolicizma i hrišćanstva uopšte. Pritisak Vatikana ka osavremenjavanju Crkve, sredinom šezdesetih godina, je bio veoma snažno izražen, posebno zbog činjenice da je po zvaničnim podacima u Latinskoj Americi živela trećina svih katolika u svetu.

Promene i osavremenjavanje otpočeli su već 1956. g. kada je stvorena Latinoamerička biskupska konferencija koja je koordinisala delatnost u nacionalnim okvirima, posebno prema radničkoj klasi i omladini u velikim gradskim središtima. Njome je i nadalje upravlja Vatikan, ali su se vrlo brzo ukazale neke specifičnosti u stavovima, posebno na II konferenciji septembra 1968. g. koja je održana u kolumbijskom gradu Medellinu, na kojoj su zauzeti vrlo progresivni stavovi. Međutim, već na narednoj, III konferenciji, održanoj 1979. g. u Puebli, u Meksiku, vratio se katolički konzervativizam, podržan i izlaganjem samog Pape Vojtile (Pape Jovana Pavla II). I dok su na prethodnoj osudeni imperijalizam i hegemonizam u svetu, blokovska podeljenost, neokolonijalistički rast ali ne i razvoj Latinske Amerike, diktatorski režimi, a podrška dana narodnooslobodilačkim pokretima u Latinskoj Americi i svetu, nesvrstanoj politici, miroljubivoj i aktivnoj koegzistenciji, 1979. godine je istaknuta potreba neangažovanja Crkve u promenama u društvinama latinoameričkih zemalja, III konferencija traži jačanje uticaja Katoličke crkve u društvu kao moralne snage bez ikakvih zahteva za promenom stanja zasnovanih na radikalnijim merama.

Današnja situacija, u kojoj se levičarsko sveštenstvo, u mnogim zemljama Latinske Amerike proganja, hapsi, ispituje u politici, zahtevalo je i stvaranje određenog broja njihovih organizacija, kao što su pokreti i organizacije tipa »trećeg sveta« u Argentini ili grupe »Golconda« u Columbiji. U sredstvima javnog informisanja pojedinih zemalja njih nazivaju »podzemnom crkvom«, jer oni zahtevaju uspostavljanje socijalističkog društva, oslobadanje i razotčidjenje Čoveka, ukidanje neokolonijalističke eksploracije i ponizavanja, obaranje diktatorskih režima. Tokom godine, neki od njih su se pridružili i gerilskim i narodnooslobodilačkim pokretima, a neki su napustili »bojno polje«. Radi primera, Canillo Torres i Gaspar García Lavian su poginuli, prvi u kolumbijskoj gerili, a drugi kao pripadnik sandinista u borbi protiv Somozine diktature u Nikaragui; Leonaru Boffi je sudeno pred najvišim crkvenim sudom u samom Vatikanu; Miguel d'Escoto i Ernesto Cardenal koji obavljaju visoke dužnosti u današnjoj nikaragvanskoj vlasti su ekskomunicirani; nadbiskup Romero u El Salvadoru je ubijen u toku mesečine... Neki su isključeni iz svojih monaških redova, neki su prešli na gradanske univerzitete gde sad predaju.

Šta je uzrok tome? Da li samo konzervativni pontifikat Pape Jovana Pavla II ili nešto dublje, suštinske? Razlog je svakako da su krupni kapital i na njemu zasnovana oligarhija bili uplašeni idejama ne samo II Vatikanskog koncila, već i idejama poniklim u Katoličkoj crkvi u samoj Latinskoj Americi, kao i akcijama koje su na osnovu njih bile preduzimane. Drugim rečima, pojačana je kontrola nad Crkvom kao institucijom od izuzetnog društvenog značaja, u koju narod ima poverenja, a koja ima na njega veliki uticaj. Tako se i dešava da Katolička crkva, iznova, ovih godina svuda, a posebno na tlu Latinske Amerike, vrši reinterpretaciju svog socijal-

nog učenja i reinterpretaciju samog hrišćanstva kroz nove i drugačije političke termine. »Vladajuća klasa ima jasnu podršku u konzervativnim stavovima manjinskog pokreta 'integrista', kao što je tradicija, porodica i vlasništvo', koji postoji u razvijenijim i razrađenijim teološkim pozicijama kao što ih ima Opus Dei, koji ima više autoriteta nego ostali pokreti.«²⁶

Najbrojniji deo klera pokazuje znake odustajanja od reformatorskih ideja i suprotstavljanja ne samo vojnim režimima od kojih je, trenutno, preostao Pinocheov u Chileu, već i pritiscima koji dolaze od strane desničarskih gradanskih vlada. Upravo je taj deo klera, tokom šezdesetih, sedamdesetih i u prvoj polovini osamdesetih godina, pokazivao veliku slabost naročito prema nastupajućim diktatorskim režimima, i pomiren sa takvom situacijom, pokušavao da osigura opstanak svoje institucije. Njemu su, uostalom, mnogo bliži antisocijalizam koji je unet u hrišćansku i posebno katoličku doktrinu i praksu u 19. veku, nego shvatjanje i rešavanje socijalnih i političkih problema nastalih u ubrzanim istorijskim društveno-ekonomskim procesima u ovom veku. Pri tome, pogoduje mu i striktna hijerarhijska organizovanost Katoličke crkve u svetu i na latinoameričkom kontinentu i centralizovana vlast u njoj. Na takva opredelenja, posebno na očuvanje postojećeg »status quo« stanja u odnosima Crkva - Društvo-Država utiče, u izvesnoj meri, i negativan stav poglavara Rimokatoličke crkve - pape Vojtile prema tzv. »medellinskim idejama« i njegove javno izražene osude već u Puebli da »sveštenici nisu i ne treba da budu politički lideri ni socijalni vodi.²⁷

Šta je suština »medellinskih ideja«? I da li su one, bile i ostale, produkt II Vatikanskog koncila za koji najviši, današnji, katolički oci poput kardinala Ratzingera i Königa, ili nadbiskupa Pariza, Jean-Marie Lustigera, kažu da je potpuni promašaj kojim je Crkva krenula od autokritike do autodestrukcije i zbog čega je potreban novi, III Vatikanski koncil?

Suština je u angažmanu hrišćana-katolika u levičarskim organizacijama, u borbi za novi i bolji društveno-ekonomski poređak u svetu, u Latinskoj Americi i u sopstvenim zemljama. Praktični rezultat je bio čileanski pokušaj kolektivnog i javnog učešća u narodnoj revoluciji svoje zemlje, koji iako je propao, posmatran sa jednog dubljeg istorijskog stanovišta predstavlja i označava preokret u istorijskim procesima hrišćanstva, i, posebno, katolicizma. Događaji u poslednjih petnaestak godina potvrđuju reči teologa Giulia Girardia da »posle Čilea u Latinskoj Americi neće biti nijedne narodne revolucije u kojoj neće sudjelovati kršćani.«²⁸ Revolucionarni događaji i borbe u Nikaragui, El Salvadoru, i u Guatemali, pa i Chileu, potvrđuju ne samo njegove vizije već i pokazuju snagu i pravac tog preokreta, a učešće vernika u savremenim društvenim procesima u Argentini, Brazilu, Uruguaju, Boliviji – samo doprinos boljem razumevanju i uspostavljanju dijalektičkih veza između religije, ekonomije i politike, odnosno, između društvenih procesa i društvenih grupa, slojeva i klasa koje su u njih uključeni. Pri tome ne treba izgubiti iz vida i delatnost koje obavljaju različite i brojne katoličke organizacije kao npr. Katolička akcija, Katolička univerzitetska omladina, Katolička seoska omladina, Katolička radnička omladina, Katolička demohrišćanska omladina, Katolička sindikalna organizacija radnika Latinske Amerike, itd., niti lični prestiž koji su na stranu progresivnih težnji stavljala i najviša imena hijerarhije kao na primer: nadbiskup Manave, Obrando Bravo, brazilski kardinali Aliosio Lorscheider i Arus, biskupi Adriano Hypoliti, Arturo Rivera y Damas, Leonidas Proanovo, Ivo Jose Lorscheider, salvadorski nadbiskup, već pomenuti, Oscar Arnulf Romero, kao i veliki broj nižeg sveštenstva i teologa.

Suština »medellinskih ideja« je bila izražena i ispoljena u savremenim katoličkim političkim teologijama, posebno u tzv. *teologijama reforme, oslobođenja i revolucije*, teologijama koje su nastale sredinom šezdesetih godina. Dok se politička teologija, teologija nade vezuje za Zapadnu Evropu; teologija reforme tj. socijalnih promena za SAD, teologije oslobođenja i revolucije su svoj oslonac naše upravo na tlu Latinske Amerike i sve su usmerene da svoju verifikaciju pronadu u društvenoj praksi, bez obzira što pojedini autori smatraju da se one »ispričavaju« u svome sopstvenom postojanju, odnosno u govoru ja ljudskoj praksi.²⁹

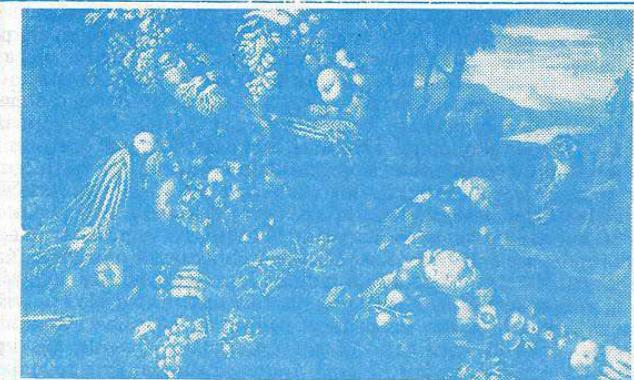
Obe latinoameričke teologije, u svakom slučaju, se umogome oslanjanju na marksistička društveno-ekonomска shvatanja i analize, a obe prihvataju klasnu borbu jasno zauzimajući poziciju u njoj. Dakle, obe su prihvatile Markssovu tezu da svet i društvo ne treba samo različito tumačiti, već, i aktivno ga menjati. »Pomak prema praksi koincidira s indiferentnošću prema tradicionalnim ortodoksnim dogmama, a ta indiferentnost rezultira iz više ili manje otvorenog prihvatanja moderne kritike ideologija.«³⁰

Teologija revolucije, koja je danas sve proširenija u Evropi, a bila je jedno vreme popularna i u SAD, ne propagira nikakav poseban koncept hrišćanske revolucije već ističe da postoje ljudi koji su revolucionari na osnovu svog hrišćanskog osećaja odgovornosti za društvo i njegove probleme. Razrađenije, ona se pozabavila problemom revolucionarnih pokreta, njihovog socijalnog sastava, motiva, načina, uslova i mogućnosti delovanja, posebno u aktuelnim revolucionarnim situacijama, i, pozivajući se na revolucionarnu strukturu samog hrišćanstva kao osnovu tom delovanju. Kao što i Ivica Ma-

štruko navodi »teologija revolucije nastoji utvrditi stvarni odnos između revolucionarne aktivnosti ljudskog bića i samog boga i to radi na takav način da utvrđuje kritičku korelaciju između revolucionarnog aspekta evanđelja i revolucionarnog aspekta svjetske (ili određene konkretnе) situacije«, "pri čemu su u njoj i kraljevstvo božje shvata kao »eshatološka revolucija, revolucija koja bi do krajačila sve revolucije.«"

Danas, ona je sve manje podržavana kod latinoameričkih teologa, jer ima nekoliko neprihvatljivih stavova, među kojima su najzrazitiji: pokušaj da na osnovu teoloških stavova unapred odredi oblik neke revolucije u budućnosti; upotrebljava teološko promišljanje i teologiju kao nauku za pripremanje revolucionarne strategije; upotrebljava teoretske instrumente, pojmove i kategorije stvorene u teološkom promišljanju i pretvara ih u osnovne elemente revolucionarne ideologije, i traži teoretsku dozvolu, teološko objašnjenje i potvrdu božanske dozvole za ispravno i legitimno učešće u revoluciji, "čime se i sam biblijski bog pretvara u aktivnog, prevratnog i revolucionarnog. Njiviši teoretski i praktični doprinos ovog teologiji u Latinskoj Americi dao je podvig sveštenika Camilla Torresa – sveštenika-gerilca, koji se ogrešio o crkvenu disciplinu kao službenik Crkve, ali ne i hrišćanin-vernik o suštini svoje vere, i koji je svojim činom ukazao na put kojim treba da krene hrišćanin u borbi za pravedno društvo na ovoj zemlji.

Teologija oslobođenja koja je postala vrlo poznata širom sveta usled svoga praktičnog uticaja i mnogobrojnih knjiga zasnovana je na pogledima Gustava Gutierreza, Huga Assmanna i Juana Luisa Segunda, i, delimično, Fernandeza de Costra, Gonsalez-Ruiza i Alfredo Fierra. Ona je sušinski, duhovno nastala na tlu Latinske Amerike i s puno osnova se može proglašiti latinoameričkom teologijom. Njene teoretske postavke su: da se i sama teologija mora oslobođiti svog vekovima gradenog nasleda ako želi da postane instrument ljudskog slobodenja; da Crkva ne može više da bude neutralna po pitanju klasne borbe; da hrišćani i katolici uvek moraju biti na strani žrtve i identifikovati se sa onima koji trpe i poseduju revolucionarnu snagu jednog društva; da u središtu pažnje teologije i crkvene akcije moraju biti narodne mase i obespravljeni društveni slojevi, posebno radnička klasa i seljaštvo, koji bi tebalо da postanu naosici sopstvenog slobodenja; da se između hrišćana i marksista može stvoriti »plodan« dijalog (teoretski i praktični) po mnogobrojnim pitanjima; da čovek treba da izvrši svoju samorealizaciju, itd. .

Medutim, u njoj su spojena dva različita značenja pojma oslobođenja. Prvi, koji je sociološko-politikološki i »označava empirijski sociološku i povijesnu činjenicu emancipacije određenih društvenih grupa«, i, drugi, čisto teološki »koji se odnosi na djelo Krista i koji realizira i aktuelizira tradicionalnu krišćansku misao o spasu i oslobođenju potčinjenog naroda«¹⁾ ali izabranog naroda, što su radni i etnički odbaćeni slojevi latinoameričkih društava – radnici, seljaci, omladina, žene, Indiosi. . Po gotovo svim značajnijim pitanjima i problemima savremenih latinoameričkih procesa ona se odredila, koristeći sa marksističkom analizom i terminologijom, često i potpuno otvoreno prihvatajući materijalistički pogled na društveno-ekonomski razvoj.

A šta o sopstvenoj religiji misle teolozi oslobođenja? Možda je odgovor dao Enrique Dussel, 1978. godine u Dubrovniku, u svom predavanju na kursu »Budućnost religije: kraj ili obnova?«.

»Religija i katolicizam, moraju postati osećanje potreba oslobođenja siromašnih, a osnovni problem takve religije nije vjera već praksa. U današnjim uvjetima, dati kruha onima kojima je kruh potreban, znači revolucijom rušiti sistem koji to onemogućava.²⁾

Zar i jedna teologija može ići dalje? Iako može – da li ona ostaje teologija? Teologija oslobođenja je, možda, kao što to reče jednom, brazilski franjevac Leonard Boffa – artikulisani vapaj porobljenih.

1) – Giulio Girardi – »Marksizam i revolucionarna religijska iskustva« u knjizi »Marx nakon 100 godina«, Zagreb, 1984, s. 98.

2) – Dragiša Popović – »Latinska Amerika – kontinent pućeva«, Beograd, 1979, s. 49.

3) – Isto, s. 53.

4) – Stane Južnić – »Latinska Amerika – društvena struktura i politički sistemi«, Beograd, 1968, s. 97.

5) – Glavni misionar je bio fra Antonio de Marchene, Columbov prijatelj od sasrog početka, koji je i napravio prvu kartu otkrića zajedno sa danas slavnim Columbom kartografom Juanom de la Cosom, a ekspedicija je krenula iz Cadixa.

6) – Kao što to kaže Ljubomir Paligorić u svojoj knjizi »Politische doktrine levice u Latinskoj Americi«, Beograd, 1972, s. 99., čak je i »administrativna podela izvrsne na bazi crkvenih opština, djeceza, koje su kasnije postale granice latinoameričkih država. Običaje i tradicije kreola, Španaca rođenih u Americi, formirala je kodekse crkva. Ona je stavljača svoj blagoslov i na sve veze Španaca i Indijanki. Svakako, od svega je najznačajnija okolnost da je crkva već tada predstavljala i najmoćnijeg velenoposednika koji je u svojim rukama objedinjavao samim tim ekonomsku i političku vlast.«

7) – Osim ratova i divljanja evropskih osvajača, o kojima govori podrobno npr. Bartolome de Las Casas, treba uzeti u obzir i bakterioški šok uslovinjen dodiru civilizacija. Virus gripe, na koji su bili osvajači otporni, prouzročio je prave pomore među starosedecimima. Pogledati kod Josepha de Acoste: »Histoire naturelle et morale des Indes occidentales«, Paris, 1979, s. 6.

8) – »Biskup Diego de Landa kaže da su, po dolasku na Jukatan, španski osvajači našli mnogo knjiga pisanih nekakvim drugim znacima, pa su ih palili kako znake nečistih sila. . .«, prema Ljubomiru Ristanoviću u predgovoru za »Popol Vuh«, Krusevac, 1980, s. 168.

9) – Isto. Medu onima čija imena istorija ne bi smela zaboraviti sigurno su: biskup Bartolome de Las Casas (autor: »Kratkog izvješća o uništenju Indijaca«, Zagreb, 1982, i, »De unico modo de atraer a todos los pueblos a la verdadera religión«, Sevilla, 1552, u kojoj razlaže teoriju o miroljubivoj evangelizaciji, koju praktično i ostvaruje u Guatemale, posle crkvenog sabora u Meksiku, 1546, g.), biskup Diego de Landa, hroničar fra Francisco Vazces, Garcilaso de la Vega Inca, Francisco Jimenez, fra Valdez, otac Parra Francisco, Guaman Poma de Ayala, Villagomez, Santa Cruz Pachacuti, Rolo, Fernandez de Oviedo, Aviego, Diego Reinozo, Dionisio Jose Chonay, Cristobal Ramirez, Domingo de Vico, Nicolas de Ovaldo, Andres de Olmos, Bernardo de Sahagun, Antonio Valeriano, Martin Jacobita, Andres Leonardo, Alfonzo Bejerano, Pedro de San Buenaventura, Martin de la Cruz, Fernando Alvarado Tezozomoc, Jose de Acosta, Diego Duran, Juan de Torquemada, Antonio de Jerreza, Augustin de Betancur, Alfonzo de Zurita, Francisco Lopez de Gomara i mnogi drugi posle njih.

10) – Dominikanac Domingo de Soto je bio profesor teologije, a predsedavao je raspravi u Valladolidu, avgusta 1550. g. između Juana Ginesa de Sepulvede, kanonika iz Cordobe i Bartolome de Loa Casasa povodom osvajanja i uništavanja indiškog stanovništva pri čemu je zapisao: »Sasvim pouzdano i nepogrešivo znam da su Indijanci uvek do sada vodili pravedan rat protiv hrišćana, a da hrišćani nisu nikada to isto činili protiv Indijanaca; svi njihovi ratovi protiv Indijanaca su bili davolski i posve nepravdini. Njegov sud je uticao da 2. avgusta 1550. g. španski kralj Karlo V zabranii raspstvu na američkom kontinentu, 1550. g. i dalja osvajanja, a 1556. g. uvede naziv nova otkrića (nuevas descubrimientos) umesto naziva conquista. O Vitorii i Suarezu, najvećim pravnim autoritetima svoga doba, šire pogledati kod R. Lukić: »Istorijski politički i pravni teorija«, Beograd, 1982, s 278 – 289. Sepulveda je inače bio pristaša osvajanja i u delu »Dialogo sobre las justas causas de la Guerra« opravdavao istrebljenje Indijanaca. Bio je prijatelj Vinka Paletina, dominikanca i konkivistadora iz naših krajeva, koji je objavio 1559. g. knjigu »O pravu i opravdanosti tada što ga kraljevi Španjoli vode protiv naroda Zapadne Indije« čiji je prevod objavljen u: »Croatica christiana periodica« II/1978, Zagreb, 1978, s. 102 – 127.

11) – Novi svet je pojam koji prvi upotrebljava Petar Martyr d'Anghiera, italijanski humanist na dvoru španskih kraljeva, u svom delu »De orbe novo«, Sevilla, 1511, prvoj istoriji otkrića Amerike.

12) – »Nadzor imperije išao je dole da je u detalje bilo određeno da se u Indijama ne dozvoljavaju svetovne knjige, bajke i romani sa fantastičnim sadržajem. Ovo je bilo propisano 'Zakonima Indija', a potvrđeno kraljevskim dekretom Karla V od 29. septembra 1543. g. Izuzetučnu budnost Kruna je ispoljavala prema delima koja su se dočinile na Novi svet; potrebitno je bilo naročito odobrenje Svetog Indija – visto bueno da bi knjige ovakvog sadržaja mogle ući u Ameriku; pod pretnjom visoke novčane, kazne i konfiskacije, nijedan izdavač ili štampar nije ih smeo objaviti, držati kod sebe ili prodavati bez prethodne provere od strane pomenutog Saveta.« Prema: Hose Luis Salcedo-Bastardo: »Bolivar – jedan kontinent i jedna sudbina«, Beograd, 1983, s. 22.

13) – Žan Kasu: »Servantes«, Beograd, 1952, s. 29.

14) – Isto.

15) – Isto. Treba podsetiti da je ovo napisano i dogodalo se 150 godina pre Džona Loka i 250 godina pre Zan-Zaka Rusoa.

16) – Isto, s. 32.

17) – Isto, s. 35 – 36.

18) – Od 1610 – 1767. g. Ideja i zahtev je potekao od španskog monarha Filipa II, 1608. g. koji je zahtevao da se Indijanci plemena Guarani preobrate u hrišćanstvo i emisiju je poverio jezuitima. Sastojalo se krajem 17. veka od 30 tzv. redukcija sa oko 100 hiljada stanovnika. Glavna privredna grana je bila poljoprivreda, a zemlja se delila na dve vrste: društvena (avambae) i božja (tupambae). Ova država se raspala posle Guaranskog rata 1753 – 56, i kraljevskog dekreta od 27. februara 1767. g. Karlo III kojim su jezuiti prognani iz Španije i svih njenih kolonija. U toku svog postojanja je bila najorganizovaniji i najbogatiji španski posed u Latinskoj Americi, ali se isuviše osamostalio.

19) – Stanovništvo se obratio manifestima: »Svim žiteljima Amerike« i »Američkoj naciji« koji predstavljaju politički program. U toku ustanika postao je general-kapetan Amerike, a potom i generalisimus.

20) – Morelos je bio poslednji poznati osudnik Inkvizicije na tlu Latinske Amerike. Posle hapšenja u Texmalaci, osuden je kao sveštenik na doživotnu robiju, ali ga je redovni sud osudio na smrt i strelnje 22. decembra 1815. g. Bio je inicijator Kongresa de Chilpancingo, 1813. na kojem je donet Dekret o oslobođenju robova i Deklaracija o suverenitetu i nezavisnosti Meksika, kao i donošenja Ustava iz Apatzingana, 1814. g., prvog meksičkog Ustava.

21) – Matamoros je bio seoski sveštenik. Bio je uhvaćen i strelen već 1814. godine.

22) – Jedna od zadnjih, a sigurno najvećih pobuna inspirisanih direktno od Katoličke crkve je bila u Meksiku, u periodu 1926 – 29. g. Meksika država je u tim godinama pod predsednikom Plutarco Helias Callezm, zakonski lišila svojine Crkve, posebno nad neprekrestinima, zabranila bavljenje političkom delatnošću sveštenstvu, raspustila monaške redove, uvela državno obrazovanje i izvršila registraciju svih sveštenika pri državnim organima. To je dovelo do pojave bandi tzv. »christerosa« (od lozinke »Živeo Hrist!«) u nepristupačnim delovima zemlje uz koje su stali i generali Arulfo Gomez i Francisco Serrano, no vladajuća vojska ih je razbila. Međutim, obe strane su bile prisiljene na izvesne ustupke, tako da su i vlasti i Crkva prihvatile kompromisno rešenje.

23) – S. Južnić, isto, s. 100.

24) – Isto, s. 102.

25) – Računa se da dnevno oko 1000 katolika prelazi u druge reformističke crkve. Prema: Lj. Paligorić, isto, s. 103.

26) – »Latinska Amerika – nerazvijenost i revolucija«, Beograd, 1983, tekst Gonsalo Aroja »Ideološka i kulturna delatnost Crkve« na s. 325.

27) – D. Popović, isto, s. 53.

28) – G. Girardi, isto, s. 99.

29) – Na primer to mišljenje kod nas zastupa Ivica Maštruk u »Klasni mir katoličanstva«, Split, 1981, s. 216.

30) – Isto, s. 186.

31) – Isto, s. 187.

32) – Alfredo Frierro: »The Militant Gospel«, New York, 1977, p. 195.

33) – Sire videti kod I. Maštruka, isto, s. 189.

34) – Isto, s. 198.

35) – Isto, s. 206.